

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

«Հայոց ցեղասպանության դասավանդումը
հանրակրթական դպրոցներում»

ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ՝ Նարինե Հակոբյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ 1. ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

1.1 Պատմության դասավանդման նպատակներն ու խնդիրները
.....4

1.2 Դասի արդունավետության բարձրացման մեթոդներ
.....6

ԳԼՈՒԽ 2. ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

2.1 Հայոց ցեղասպանության թեմայի դասավանդման հարցի շուրջ.....15

2.2 Արդյունավետ մեթոդների կիրառումը «հայոց ցեղասպանություն» թեմայի ուսուցման ժամանակ.....17

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....21

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....22

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Պատմական կրթությունն ապահովում է պատմական անցյալի իմաստավորումը, սովորողների աշխարհայացքի ձևավորումը, ճանաչողական ինքնուրույնության և առողջ դատողության զարգացումը:

Արժեվորելով ՀՀ. հանրակրթական դպրոցներում Հայոց պատմության ուսումնասիրությունը, մեր ազգային հիմնախնդիրների հետ սովորողների ծանոթացումը, պետք է ամրագրել, որ պատմական ժառանգությունը, փորձն ու դասերը հսկայական արժեք են ներկայացնում: Դրանք ծառայում են սովորողների բարոյական ու մշակութային զարգացմանը, հասարակության մեջ իրենց տեղը գտնելու, իրենց պատմական արմատները ճանաչելուն և պատմական հիշողությունը ձևավորելուն:

Հայոց ցեղասպանության ճանաչման դեմ պայքարը հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի շարունակությունն է մեր օրերում հանուն իր պատմական հայրենիքում ազգային պետականության վերականգման , հանուն ազատ և անկախ ստեղծագործ կյանքի:

Կարևոր է, որ հանրակրթական դպրոցների սովորողները, ՀՀ ապագա քաղաքացիները ձեռք բերեն նաև որոշակի կարողություններ թուրքական պետության ժխտողականության և կեղծարարության քաղաքականությանը հակադարձելու համար:

ԳԼՈՒԽ 1. ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

1.1 ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ .

Անձի զարգացումը ենթադրում է, առաջին հերթին, ստեղծագործական մտածողության ձևավորում, անցյալն ու ներկան քննադատաբար վերլուծելու, պատմական աղբյուրների անկախ ուսումնասիրության հիման վրա սեփական եզրակացություններ անելու կարողություն: Պատմությունը պետք է աշակերտին կանգնեցնի բարոյական ընտրության խնդիրների առաջ՝ ազնվորեն ցույց տալով պատմական իրադարձությունների բարոյական գնահատականների բարդությունն ու անորոշությունը: Ուսանողը ստանում է սուբյեկտիվության և կողմնակալության իրավունք՝ հիմնավորելով պատմության բարոյական խնդիրների իր լուծումները:

Պատմության դասերը աշակերտին պետք է սովորեցնեն ոչ այնքան փաստերի և դրանց գնահատականների պասիվ անգիր, որքան պատմական տեղեկատվության զանգվածը ինքնուրույն նավարկելու, պատմական երևույթների միջև պատճառահետևանքային կապեր գտնելու և էականը երկրորդականից առանձնացնելու կարողություն:

Պետք է զարգացնել պատմականությունը՝ անցյալի իրադարձությունները իրենց փոխկապակցվածության մեջ ըմբռնելու և գնահատելու կարողությունը, եզակի յուրաքանչյուր պատմական պահի համար, տեղյակ լինել աշխարհի և հասարակության մշտական փոփոխականությանը իրենց ամբողջականության, առաջացման գործընթացի մասին, սոցիալական երևույթների զարգացում և անհետացում:

Պատմության դասերի կարևոր նպատակն է նպաստել կյանք մտնող մարդու սոցիալականացմանը, այսինքն՝ որպես անձի ինքնորոշմանը, հասարակության մեջ իր տեղի ըմբռնմանը, պատմական արմատներին:

Դպրոցում պատմության դասավանդումը պետք է նպաստի աշակերտի արժեքային կողմնորոշումների ձևավորմանը, նրա բարոյական և էթիկական խնդիրների լուծմանը: Պատմության ուսուցման նպատակն այս առումով էկոլոմնորոշում առաջին հերթին համամարդկային արժեքներին, հումանիզմի դաստիարակությանը¹:

ԽՆԴԻՐՆԵՐ.

Պատմության գլխավոր խնդիրը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի կրթելն է, ակտիվ, հասարակական ստեղծագործելու ընդունակ, սկզբունքային՝ պաշտպանելու իր դիրքերը, ընդունակ է մասնակցել ժողովրդավարական ինքնակառավարմանը, պատասխանատվություն զգալով Հայաստանի և մարդկային քաղաքակրթության ճակատագրի համար:

Իրական հայրենասիրությունն անհնար է պատկերացնել առանց տարբեր ժողովուրդների պատմությանը, նրանց մշակույթին ծանոթանալու, տարբեր մշակույթների փոխազդեցության ու փոխհարստացման մշտական բնույթն ու միմյանց հետ սերտ կապը հասկանալու: Աշակերտը պետք է հասկանա, որ իր ժողովուրդը համաշխարհային քաղաքակրթության մասն է:

Տարածված կարծիք կա, որ պատմության ուսումնասիրությունը պետք է ուսանողներին տրամադրի անցյալի մասին գիտելիքների անհրաժեշտ պաշար և անհրաժեշտ հմտություններ անցյալի իրադարձություններն ուսումնասիրելիս: Բայց մեր երեխաները միշտ չէ, որ հասկանում են անցյալի մասին գիտելիքների իրական արժեքը:

Դպրոցում պատմության հիմունքներն ուսումնասիրելու համար նախևառաջ պետք է հստակ և ճշգրիտ պատկերացում ունենալ, թե ինչու պետք է աշակերտը ուսումնասիրի անցյալը (և չիմանա անցյալի մասին): Եվ այստեղ առանցքայինը ոչ թե անցյալի, այլ ներկայի (և նույնիսկ ապագայի) հասկացությունն է:

Դպրոցում պատմական ուսուցումը հաճախ տառապում է նյութի և իրադարձությունների մասնատվածությամբ: Հազվադեպ չէ, երբ ուսանողը մոռանում է

---

¹ Պատմության և հասարակագիտության դասավանդման ժամանակակից մեթոդներ. Պատմության դասավանդման մեթոդիկայի առարկան և նպատակները Պատմության ուսուցման փուլերն ու գործառույթները, <https://iwbe.ru/hy/british-monarchs/sovremennye-metody-prepodavaniya-istorii-i-obshchestvoznaniya.html> /Վերջին մուտքը՝ 26.09.2022/:

այն, ինչ սովորել է նախորդ դասերին, նույնիսկ նախքան նա չիմանա, թե ինչ արդյունքների կհանգեցնի պատճառահետևանքային կապը: Եթե ամբողջ թեմայի նյութը պարզապես մի քանի դասի ընթացքում փոխանցվում է պատմվածքի, դասախոսության միջոցով, ապա սա շփոթեցնում է ուսանողին, նրա գլխում բազմաթիվ ենթաթեմաների խառնաշփոթ է գոյանում: Բայց նույն իրադարձություններն ու փաստերը, շարված մեկ տեսողական շղթայում, աշակերտի կողմից հստակ ընկալված, հիմնական հանգուցային ենթահարցերն ու ենթաթեմաները ընդգծված, հանգեցնում են նոր, որակյալ արդյունքի:

Իրադարձությունների ընդհանրացված ձևով դիտարկելը երկրորդական մանրամասների գիտակցված մերժմամբ ուսանողին հնարավորություն է տալիս հիշել հիմնական պատճառները, իրադարձությունների հաջորդականությունը ընդհանրապես, հիմնական ամսաթվերը, հասկացությունները, պատմական իրադարձության հիմնական հերոսները, դրա արդյունքները և հետեւանքները. Անգամ թույլ ուսանողի գիտակցության մեջ ձևավորվում է պատմական տարածության պատկեր, որում ժամանակի ընթացքում որոշակի փոփոխություններ են տեղի ունեցել²:

1.2. ԴԱՍԻ ԱՐԴՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ՄԵԹՈՂՆԵՐ

1/. Պատմության նկատմամբ աշակերտների ճանաչողական հետաքրքրությունները զարգացնելու համար կարևոր նշանակություն ունի ուսուցչի աշխատանքը **սկզբնաղբյուրների** հետ:

Բացի բուն դասագրքային դասից ուսուցիչը կարող է հանձնարարել նաև ընթերցել հատվածներ պատմական այս կամ այն սկզբնաղբյուրից: Սկզբնաղբյուրներ են համարվում պատմական նամակները, լուսանկարները, թերթային կամ գիտական հոդվածները, պատմական փաստաթղթերը: Դպրոցական դասագրքում ևս կան հատվածներ սկզբնաղբյուրներից, պատմիչների աշխատություններից: օրինակ՝ Վահանանց պատերազմ դասը անցնելիս նպատակահարմար է օգտագործել Ղազար Փարպեցու սկզբնաղբյուրները, կամ Մ. Խորենացու Ձիրավի ճակատամարտի մասին նյութը Պապ թագավոր դասը ուսուցանելիս /7-րդ դասարան/ և այլն:

---

² Նույն տեղում:

Սկզբնաղբյուրների հետ աշխատանքը կարևոր միջոց է ուսումնական գործընթացը ավելի արդյունավետ ու հետաքրքիր դարձնելու տեսանկյունից, ուղղակիորեն առնչվել պատմական այս կամ այն նյութին: Սկզբնաղբյուրները կարող են ծառայել, որպես դասագիրքը լրացնող միջոցներ: Դրանք զարգացնում են ինքնուրույն հետազոտական աշխատանք կատարելու հմտություն, ձևավորում աշակերտի մոտ կարծիք-բանավեճ: Շատ հաճախ դասագրքերը մատուցում են պատրաստի գիտելիք: Սկզբնաղբյուրների հետ աշխատանքը կարևոր միջոց է դասագրքերին այլընտրանք ունենալու, դրանց լրացնելու իմաստով:

2./ Պատմության դասաժամին նպատակահարմար է կատարել նաև խմբային աշխատանք ելնելով թեմայից ու պատմական դեպքերից: Դասարանը բաժանել 4-հոգանոց տարատեսակ խմբերի ու յուրաքանչյուր խմբի բաժանել թերթիկներ, որոնց վրա գրված են հարցեր ելնելով ուսումնասիրվող պատմական դեպքերից: Յուրաքանչյուր խմբից մեկը ներկայացնում է պատասխանը, վերջում կատարվում է վերլուծություն-ամփոփում: Անհրաժեշտ է խմբային աշխատանքի մեջ ներգրավել բոլորին և հարցումներ անել բոլոր աշակերտներին: Նոր դասի հաղորդումը նույնպես կարելի է կատարել խմբային աշխատանքով կապելով անցածի հետ: Դասը բաժանել խմբերին ըստ պարագրաֆի ենթակետերի և հետո կատարել հարցումներ: Աշակերտները այսպես գրեթե լիովին սովորում են դասը դասարանում: Խմբային աշխատանքի ժամանակ ուսուցիչը ուղղորդում և ամրապնդում է սովորածը: Խմբային աշխատանքի ընթացքում սովորողներն առիթ են ունենում որոշումներ կայացնել, պատմական հիմնախնդիրներ վերլուծել, կարծիք արտահայտել, բանակցություններ վարել այլ խմբերի հետ:

3/ Խմբերի հետ պատմական նյութից ելնելով հնարավոր է կազմակերպել **դերային խաղ**: Դերային խաղի համար ցանկալի է ընտրել հետաքրքիր և տարբեր տեսակետներ ունեցող թեմաներ, մասնակիցները կարող են ներկայացնել պատմական որևէ տարբեր տեսակետներ ունեցող դերեր: օրինակ հայոց թագավորների, սպարապետների կերպարներ, պատմական որևէ ժամանակշրջան: Դերային խաղը կարելի է կազմակերպել փոքր խմբերով, հետո կատարել վերլուծություն քննարկում դասարանում:

Թե՛ <<Հայոց պատմության>> և թե՛ <<Համաշխարհային պատմության>> դասավանդման ու ուսուցման մեթոդների մեջ մեծ դեր ունի ուսուցչի կենդանի, արտահայտիչ խոսքը, դասի մատուցման ձևը, որը արտահայտվում է տարբեր ձևերով պատմում, դասախոսություն, զրույց, պատմական փաստաթղթերի բարձրաձայն ընթերցում, արտասանություն: Վերը թվարկված այս ձևերը միավորվում են **բանավոր ուսուցման մեթոդների** խմբի մեջ:

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄ

4./Պատմության դասաժամին կարևոր է նաև ուսուցման դիդակտիկ մեթոդների կիրառումը, այն է համապատասխան նկարների ու քարտեզների օգտագործում, ինչպես նաև տեխնիկական միջոցներիայն է դիաֆիլմերի ու մագնիտոֆոնային ձայնագրությունների կիրառում և իհարկե ՀԱՄԱԿԱՐԳՉԱՅԻՆ տեխնիկայի օգտագործում, որը շատ արդյունավետ է և ունի լայն ու բազմաբովանդակ հնարավորություն: Համակարգիչով ցույց է տրվում և դասի վերաբերյալ նկարներ, և պատմության տարեթվեր, անգամ որևէ հատված պատմական այս կամ այն դեպքերից ու իրադարձություններից սլայդների ձևով:/ պրեզենտացիա/: Կարևոր է նաև համակարգիչով պատմության դասի վերաբերյալ որևէ ֆիլմի դիտումը:

ԹԵՍԹ

5./ Թեստ/ անգլերեն նշանակում է փորձարկում կամ ստուգում/, որը նախատեսված է չափորոշիչների համապատասխան սովորողների գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների չափման և արդյունքները մեկ կամ մի քանի հատուկ նպատակներով օգտագործելու համար: Սովորողների առաջադիմության ստուգման համար տրվում են թեստեր կիսամյակի վերջում, ուսումնական տարվա ավարտին կամ յուրաքանչյուր թեմայի ուսուցման վերջում՝ ստուգելու համար նյութի յուրացման մակարդակը և աստիճանը: Այդ թեստերը լինում են կիսամյակային ամփոփիչ, տարեվերջյան ամփոփիչ և ուսուցանվող/ձևավորող/ թեստեր:

Պատմության դասի յուրացման ամրապնդման համար կարևոր է օգտագործել ուսուցչի կողմից կազմված կամ արդեն առկա թեստային առաջադրանքներ, որոնք ընդգրկում են պատմական կարևորագույն դեպքերն ու թվերը և քաղաքական գործիչների անունները, դասի թեմաներ և այլն:

օրինակ 1.Ինչ են հիշեցնում այս թվերը. 387 961 1045 և այլն:

2.Լրացնել բաց թողածը.

1794 թ Հնդկաստանի ----- քաղաքում լույս տեսավ հայերեն առաջին տպագիր թերթը <<----->> որի հրատարակիչն էր-----:

Կարևոր է կիրառել հայտորոշիչ թեսթ ստուգելու համար, թե ինչպես է յուրացրել այս կամ այն դասը աշակերտը, հետագայում ուսուցման գործընթացը բարելավելու նպատակով:

Թեստերը կազմելիս ուսուցիչը պետք է իմանա թե ինչ նպատակ է հետապնդում, ինչ թեմաներ և ենթաթեմաներ է ընտրում, որն է թեստի բովանդակությունը, այն պետք է բխի պատմության դասավանդման չափորոշիչից, ծրագրից ու ժամաքանակից: Թեստային աշխատանքի կատարման տևողությունը կարող է լինել օրինակ՝ 20 րոպե, 45 րոպե կամ 90 րոպե և այլն: Թեստերը կարող են լինել տարբեր բարդության՝ ունենալով հեշտ, միջին և մեծ բարդության հարցեր ու առաջադրանքներ:

Թեստերի բարդության աստիճանը որոշում է ուսուցիչը՝ ելնելով աշակերտների գիտելիքներից, կարողություններից ու հմտություններից: Այն կարելի է տալ 2-3 տարբերակներով թույլ աշակերտներին ավելի պարզ ու հեշտ թեստեր, իսկ ուժեղ սովորողներին մեծ բարդության և այլ տիպի թեստեր:

6/. Դասագրքով աշխատելիս աշակերտը ոչ միայն պետք է կարողանա վերարտադրել կամ սերտել ուսուցվող թեման, այլև ցանկալի է որ նա համադրի դեպքերն ու փաստերը, ստեղծի կապ անցածի ու ներկայի հետ: Ուստի անհրաժեշտ է աշակերտներին հանձնարարել կազմել տրամաբանական սխեմա/մոդուլ, դիագրամմա, աղյուսակ և այլն/ ու ինքնուրույն համառոտագրություն տեսրում:

7.Շատ կարևոր է որ աշակերտները անպայման ունենան պատմության տերմինների, հասկացությունների տեսր, որով ամրապնդվում է նոր դասի յուրացումը:

8. Շատ կարևոր է, որ ուսուցիչը դասարանին կամ աշակերտների որոշակի խմբի հանձնարարի կազմել ցուցապաստառներ /պլակատ/ պատմության որևէ

թեմայի վերաբերյալ: Դա նպաստում է աշակերտների համագործակցային աշխատանքին, տալիս սովորողներին ինքնուրույն մտածելու, գիտելիքները խորացնելու հնարավորություն:

9. Անհրաժեշտ է նաև աշակերտներին հանձնարարել գրել ռեֆերատներ պատմության թեմաներով՝ օգտագործելով և գրքերը և նաև համակարգիչը: Դա տալիս է աշակերտներին ինքնուրույն աշխատելու, վերլուծելու, դասագրքից դուրս ավելի լայն գիտելիքներ ձեռք բերելու հնարավորություն:

Թեստային առաջադրանքները, ինքնուրույն գրավոր աշխատանքները, գործնական աշխատանքը, վարժություն-սխեմաները միավորվում են ուսուցման **գրավոր մեթոդների** մեջ:

10. Բարձր դասարաններում պատմության ուսուցման համար կարելի է կիրառել պարապմունքներ սեմինարների ձևով՝ նախագծային մեթոդի օգնությամբ:

Դա կապված կարող է լինել պատմության հիմնահարցերի հետ: Ուսուցիչը հայտնում է նախապես որոշված դասի թեման ինքնուրույն պատրաստվելու համար, ինչպես նաև տալիս է հիմնական հարցերն ու գրականությունը:

Պարապմունքների ընթացքում քննարկվում է առաջադրված թեման ու հարցերը, լսում աշակերտների առանձին հաղորդումները, իսկ վերջում ուսուցիչը ընդհանուր եզրակացություններ ու բացատրություններ է անում թեմայի շուրջ:

Լիովին հնարավոր է և նպատակահարմար է առավել պատրաստված և առարկայով հետաքրքրվող աշակերտներին տալ անհատական առաջադրանքներ: Թույլ աշակերտներին նույնպես կարելի է տալ անհատական առաջադրանքներ, բայց այն պետք է լինի ավելի պարզ ու թեթև ելնելով աշակերտի ընդունակություններից: Աշակերտների պատմողական և բանավոր խոսքի շարադրման համար կարևոր է նաև լրացուցիչ գրականություն և արտադասարանային ընթերցանություն կազմակերպելը: Պատմական որևէ ժամանակաշրջանի հետ կապված գեղարվեստական գրքերի ընթերցումը նպաստում է աշակերտների զարգացվածությանը, պատմական դեպքերի ավելի մատչելի ընկալմանը: Ուսուցիչը դրանով կիրառում է դասընթացի ընթացքում միջառարկայական կապերը գրականության հետ: Պատմության դասի ժամանակ

քարտեզների օգտագործումը ոչ միայն միջառարկայական կապ է աշխարհագրության հետ, այլ նաև ավելի պատկերավոր է դառնում աշակերտներին պատմական վայրերը, քաղաքները ու ճակատամարտերը, դյուրացնում քարտեզի միջոցով աշակերտի պատկերացումները և հեշտացնում դասի ընկալումը:

11. Դասապրոցեսից դուրս ուսուցման ակտիվ մեթոդներ կարող են լինել մրցույթ-վիկտորինաները, միջոցառումները նվիրված պատմական որևէ թեմային կամ Հայաստանին, էքսկուրսիաները և արշավները Հայաստանի պատմական վայրերով:

12. «Համաշխարհային պատմության» և «Հայոց պատմության» որոշ թեմաներ նպատակահարմար է անցնել միաժամանակ՝ կիրառելով բազմաթիվ մեթոդներ և օգտագործել միջառարկայական կապերը: օրինակ՝ «Հայ ժողովուրդը առաջին աշխարհամարտի տարիներին» թեման անհրաժեշտ է զուգորդել «Նոր պատմության» դասընթացի ժամանակ ուսուցանվող «Առաջին համաշխարհային պատերազմը» թեմայի հետ և այլն:

Արդի տեղեկատվական հասարակության պայմաններում ժամանակակից սերունդ կրթելու համար անհրաժեշտ է յուրացնել և ներդնել ուսուցման նորարարական տեխնոլոգիաներ, հատկապես դասի ժամանակ համակարգչային տեխնիկայի կիրառումը մեծապես նպաստում է դասի արդյունավետության բարձրացմանը, պատմական դեպքերի ու փաստերի ցուցադրումը համակարգիչով/ ֆիլմ, պրեզենտացիա-սլայդ/ ավելի հետաքրքիր է դարձնում դասը: Այն լինում է մատչելի անգամ դասարանում թույլ սովորող աշակերտների համար:

Յուրաքանչյուր դաս ենթադրում է ստեղծագործական լուրջ աշխատանք, որի արդյունքում ուսուցիչը գտնում և մշակում է այն ձևերն ու հնարները, որոնք տանում են դեպի դասի նպատակների արդյունավետ իրականացում: Թերևս ամենակարևորը դասի նպատակը հստակ գիտակցելն է, չափորոշիչային պահանջներին համապատասխանեցնելը, ուղիների, մեթոդների ու հնարների ճիշտ ընտրելը, դասի մատուցումը և ժամանակի մեջ տեղավորվելը:

Դասը կարելի է բաժանել հետևյալ փուլերի. խթանում, իմաստի ընկալում և կշռադատում / ԽԻԿ/:

Դասի խթանման փուլի ակտիվ մեթոդներ են

- Մտագրոհ
- Պրիզմա
- Հարցեր
- Համառոտ գրույց և այլն

Խթանման փուլի հիմնական նպատակներից են՝

ա/ Նախապատրաստել սովորողներին նոր դասի ընկալմանը, դա կարելի է կատարել նախորդ դասի հարցման, ամփոփման միրոցով հատկապես երբ նոր դասը հնի շարունակությունն է;

բ/ Բացահայտել նոր նյութի վերաբերյալ սովորողների գիտելիքները;

գ/ Ակտիվացնել աշակերտներին՝ ներգրավելով նրանց քննարկվելիք նյութի մեջ;

դ/ աշակերտների մոտ ձևավորել գիտելիքներ և հմտություններ ձեռք բերելու ձգտում;

Դասի նախապատրաստական մասը պետք է սկսել կազմակերպչական հարցերի լուծումով, տնային աշխատանքների վերաբերյալ անհրաժեշտ պարզաբանումներով, նոր դասի թեման և նպատակը հաղորդելով;

մտագրոհ մեթոդ

Դասի խթանման փուլի Մտքերի տարափը կամ մտագրոհը սովորողների աշխատանքի պարզագույն, բայց շատ արդյունավետ մեթոդներից է; դրա գլխավոր գործառույթը մտքերի գեներեցիան է; Այս մեթոդը մտքերի տարափ են անվանում քանի որ խրախուսվում է հաճախ պարզապես ուսումնասիրվող նյութի հետ այս կամ այն կերպ առնչվո բառեր թվարկելն ու գաղափարներ արտահայտելը; Դասարանի աշակերտների առջև կոնկրետ խնդիր է դրվում նրանցից յուրաքանչյուրյ արտահայտում է սեփական տեսակետները առանց որևէ մեկնաբանության կամ գնահատական տալու փորձի; Բոլոր մտքերն ու գաղափարները գրանցվում են մաքուր թղթի կամ գրատախտակի վրա; Ավելին պատկերավոր բնութագրելու համար երբեմն ասվում է որ «մտքերի տարափ» մեթոդը կիրառելիս արտահայտված բոլոր մտքերն ու գաղափարները ընդունելի են «սխալ» չկա;

Մտագրոհը մեծապես նպաստում է դասի արդյունավետության բարձրացմանը;

Նշենք որոշ հանգամանքներ՝ մեթոդը նպաստում է նոր գաղափարների ի հայտ գալուն;

Դասի իմաստի ընկալման փուլի ժամանակ կիրառելի մեթոդներ կարող են լինել

- Վենի դիագրամա
- Աղյուսակների կազմում/ S-աձև, Մ-աձև/
- Խճանկար
- Ապագայի անիվ
- Համառոտ դասախոսություն կամ պատմել
- Զրույց
- Խորանարդում և այլն

Դասի կշռադատում փուլի ժամանակ նպատակահարմար է կիրառել հետևյալ մեթոդները.

- Քառաբաժան աղյուսակ
- Գաղափարների քարտեզագրում
- Թեստեր
- Հարցեր ու պատասխաններ , ամփոփում և այլն:

քառաբաժան աղյուսակ

Հետաքրքիր մեթոդական հնար է, որը հարմար է հատկապես տեքստի հետ աշխատելիս; Քառաբաժանը արդեն ներկայացված շատ մեթոդական հնարների նման կարելի է կիրառել մեծ կա փոքր խմբերով կամ անհատական աշխատանք կատարելիս; Աշխատանքը սկսելու համար անհրաժեշտ է մաքուր թուղթ բաժանելով 4 մասի; Քառաբաժանը հիմնականում գրավոր աշխատանքի ձև է, քանի որ անհրաժեշտ է մտքերը համապատասխանաբար գրառել 4 բաժիններից յուրաքանչյուրում; Բաժինների հանձնարարությունները պատահական չեն ընտրված դրանք համապատասխանում են նյութի ընկալման և մտքի զարգացման ընթացքին հետևաբար նպատակահարմար չէ դրանք փոփոխել; Կարելի է իհարկե

դրանք զարգացնել նկատի ունենալով ընկալման և մտածողության մակարդակները /օրինակ ըստ Բյումի դասակարգման/;

ինչ գիտեի ?	ինչ իմացա ?
ինչպես կարող եմ օգտագործել?	ինչ եզրակացություն արեցի

Քառաբաժան աղյուսակի վերը նշված երկու ձևերը նպատակահարմար է լրացնել ըստ համարակալման; Անհատական աշխատանքի դեպքում գույգերն իրենց գրառումները ներկայացնում են միմյանց, ապա ամբողջ թիմին; Ձույգի կամ թիմի ընտրությամբ աշխատանքը ներկայացվում է ամբողջ դասարանին; Հնարավոր է որ ըստ ուսումնասիրվող նյութի կարևորվի տեքստի պատմվածքի կամ նյութի դիտարկումը որոշակի տեսանկյունով; ինչը կնպաստի, որ հատկապես ուշադրություն դարձվի քառաբաժանի այս կամ այն հատվածի գրառումների վրա, որոնք հատուկ պետք է առանձնացնել ներկայացնել և քննարկել; Հարկ է նշել որ քառաբաժանը նպատակահարմար է օգտագործել դասի կշռադաստման փուլում;

Ներառական կրթության համար նույնպես կիրառելի է քառաբաժան աղյուսակը գունային տարբեր ձևերով; Ամեն մի գույնի աղյուսակի մեջ Ներառական կրթություն ստացող աշակերտը կարող է գրել իր սովորածը պատմական թիվը պատմական անունը, իր հասկացածը;

ԿԱՊԿՈՒ կրթություն ստացող երեխաների համար առավել մատչելի է պատմության դասը տանել աղյուսակների սխեմաների միջոցով;

Ցանկացած դաս-ուսուցում և մեթոդների կիրառում տալիս է սովորողներին գիտելիք: Գիտելիքների յուրացումը թույլ և ուժեղ սովորող աշակերտների մոտ կատարվում է տարբեր ձևով: Մանկավարժի խնդիրն է հաշվի առնել աշակերտների ընդունակությունները , կարողությունները: Այս տեսակետից հետաքրքիր է Բենջամին Բլումի առաջարկած ուսուցման դասակարգումը: Բլումը

գտնում է, որ ուսուցման ընթացքում աշակերտը ոչ միայն ձեռք է բերում գիտելիքների հանրագումար և մտապահում, այլ նաև համեմատում է դրանք իր ունեցած գիտելիքների հետ: Նոր գիտելիքները դարձնում է կիրառական, գնում դեպի գիտելիքների խորացում ու վերլուծություն:

Ուսուցման մեթոդը մանկավարժական գործունեության մի միջոց է, հնար հիմնական գործիք, որով իրականացվում է ուսուցչի և աշակերտի համագործակցությունը՝ ուղղված ուսումնառության նախանշված արդյունքին, գիտելիքների ձեռք բերմանը, կարողությունների ու հմտությունների զարգացմանը: Նպատակահարմար եմ գտնում ներկայացնել դասի տարբեր փուլերում կիրառվող մեթոդների ընտրությունը մեկ դասի օրինակով³:

ԳԼՈՒԽ 2. ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

1.1 ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԹԵՄԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՁ

1948 թ. ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեան ընդունեց «Ցեղասպանության հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին» կոնվենցիան⁴: Կոնվենցիայի կարևորագույն առաքելությունը հետագա ցեղասպանությունները կանխարգելելն էր, սակայն ժամանակի ընթացքում ակնհայտ դարձավ, որ կոնվենցիան բավարար չէ այդ խնդիրը լուծելու համար, քանի որ XX երկրորդ կեսին և XXI սկզբին ես մի շարք ցեղասպանություններ տեղի ունեցան (Կամբոջա՝ 1975-1979, Ռուանդա՝ 1994, Բալկաններ՝ 1992-1995 թթ. և այլն):

Հայոց ցեղասպանության թեմայի ուսուցման համար գոյություն ունի երկու հիմնական նպատակ:

1. Այսօր ցեղասպանության թեմայի ուսուցումը կարևորվում է ցեղասպանության ենթարկված ժողովուրդների, ապա նաև ամբողջ մարդկության հավաքական հիշողության պահպանման և փոխանցման ու դրանից բխող՝ նոր ցեղասպանությունների կանխարգելիչ գործառույթների տեսանկյունից:

³ Դավթյան Ռ., Պատմության դասավանդման ձևեր և մեթոդներ, <https://old-lib.amedu.am/resource/11659> /վերջին մուտք՝ 27. 09. 20220/

⁴ Կոնվենցիայի ամբողջական տեքստը տես http://www.un.am/res/UN%20Treaties/III_1.pdf

Հայոց ցեղասպանության համատեքստում կրթությունը դիտարկելիս պետք է հաշվի առնել, որ թեմային առնչվելու նախնական և առավել տարածված ձևը տասնամյակներ շարունակ եղել են բանավոր պատմությունները, որոնց ուղեկցել են նաև գեղարվեստական գրականությունը, ֆիլմերը, ապա նաև դասագրքային հիշատակումները: Ցեղասպանության մասին իրազեկումը հայ իրականության մեջ ունեցել է հիշողությունը պահպանելու և հաջորդ սերունդներին փոխանցելու գործառույթ:

Պատմական հանգամանքների բերումով հենց ցեղասպանության հիշողությունն է դարձել հայ ժողովրդի ազգային ինքնության կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը: Ահա այդ ցավի և կորստի հիշողությանը՝ որպես արդիական հիմնախնդրի նպաստող գլխավոր գործոնն է դարձել Հայոց ցեղասպանության ժխտումն այն իրագործող պետության (Օսմանյան կայսրություն) և դրա իրավահաջորդի (Թուրքիայի Հանրապետություն) կողմից:

Ցեղասպանության ժխտման նոր ձևերն ունեն ավելի վտանգավոր հեռանկարներ այն առումով, որ, բացի պարզ ժխտումից, ունեն այլ թիրախ և՛ ցեղասպանության հիշողության խեղաթյուրում և աղճատում: Ահա ցեղասպանության թեմայի ուսուցումը կոչված է երիտասարդ սերնդի մեջ հայոց ողբերգության մասին ճիշտ գիտելիք ձևավորելու, դրա ժխտման ինչպես պարզ, այնպես էլ առավել բաղադրյալ ձևերի դեմ պայքարելու հմտություններ հաղորդելու:

Ցեղասպանության թեմայի ուսուցման մյուս կարևոր առաքելությունը կանխարգելումն է: Ցեղասպանության կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումներն իրականում շատ ավելի լայն են և ունեն դրսևորման ավելի մեծ դաշտ ունեն: Թեև ոչ միշտ հաջողությամբ, այնուամենայնիվ, հարցը կարգավորվում է միջազգային օրենքների և համապատասխան մարմինների կողմից⁵:

Այս իրողության պայմաններում ցեղասպանության կանխարգելման գործում առաջին օղակը ցեղասպանություն թեմայի ուսուցումն է: Այնուամենայնիվ, ժամանակի ընթացքում ցեղասպանության իրազեկման և կրթության գործում աստիճանաբար ավելի ու ավելի է կարևորվում ցեղասպանություն թեմայի ուսուցումը հանրակրթական դպրոցներում: Դա նախ է առաջ պայմանավորված է այն օբյեկտիվ

⁵ Նաջարյան Ք., Հայոց ցեղասպանության թեմայի դասավանդման հարցի շուրջ, <Ցեղասպանագիտական հանդես>, 2004, N 2, էջ 127-130:

գործոնով, որ ժամանակի ընթացքում կյանքից հեռացել են ցեղասպանությունը վերապրողների առաջին սերնդի ներկայացուցիչները, աստիճանաբար նուսրանում են նաև նրանց հաջորդած սերնդի շարքերը: Մեկ-երկու տասնամյակ անց արդեն բանավոր պատմությունների գործառույթային նշանակությունն է էլ ավելի է թուլանալու: Արդյունքում ստացվում է, որ ցեղասպանության մասին գիտելիքի փոխանցման «ծանրության» մեծ մասն ընկնելու է գեղարվեստական գրականության, ֆիլմերի և հատկապես դպրոցներում թեմայի դասավանդման վրա: Սակայն, եթե գեղարվեստական գրականությունն ու ֆիլմերն ամենևին էլ պարտադիր չեն յուրաքանչյուր մարդու համար (հնարավոր է, օրինակ, որ տվյալ անձը չտեսնի այս կամ այն ֆիլմը, կամ չկարդա այս կամ այն գիրքը), այնինչ հանրակրթական դպրոցներում ցեղասպանություն թեմայի պարտադիր դասավանդման դեպքում նոր սերունդը պարզապես չի կարող հաղորդակից չլինել իր պատմական անցյալին:

2.1 ԱՐՅՈՒՆԱՎԵՏ ՄԵԹՈՂՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԹԵՄԱՅԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Այսպես, հանրակրթական հիմնական դպրոցի 3-րդ դասարանի համար նախատեսված «Հայոց պատմություն» դասագրքի 10 6-րդ գլուխը (էջ 112-152) վերնագրված է «Հայաստանը և հայ ժողովուրդը Առաջին աշխարհամարտի տարիներին» և նվիրված է հիշյալ ժամանակահատվածում հայ ժողովրդի ողբերգությանը: Մասնավորապես երրորդ պարագրաֆը սկսվում է «ցեղասպանություն» հասկացության բացատրությունից, ապա ամփոփ ներկայացվում են հայերի կոտորածները:

Թեման առավել խորությամբ ուսումնասիրվում է հատկապես «Հայոց պատմություն» առարկայի 11-րդ դասարանի հումանիտար հոսքի համար նախատեսված դասագրքում: 6-րդ գլխում բավական հանգամանալի ներկայացվում է Հայոց մեծ եղեռնը, իսկ դրան նախորդող գլուխներում նաև՝ Հայկական հարցի միջազգայնացումը, հայ ազգային-ազատագրական պայքարը և այլն: Խոսվում է նաև հայ ժողովրդի դիմադրության, ինքնապաշտպանական մարտերի մասին:

Դասապրոցեսը կարելի է կազմակերպել ԽԻԿ համակարգի միջոցով:

ԽԻԿ համակարգը ոչ միայն սովորողի մտածողությունն է խթանում, այլև որոշակի հետաքրքրություն է մշակում կարդալու գործընթացի հանդեպ: Համակարգն իրականացվում է երեք փուլով՝

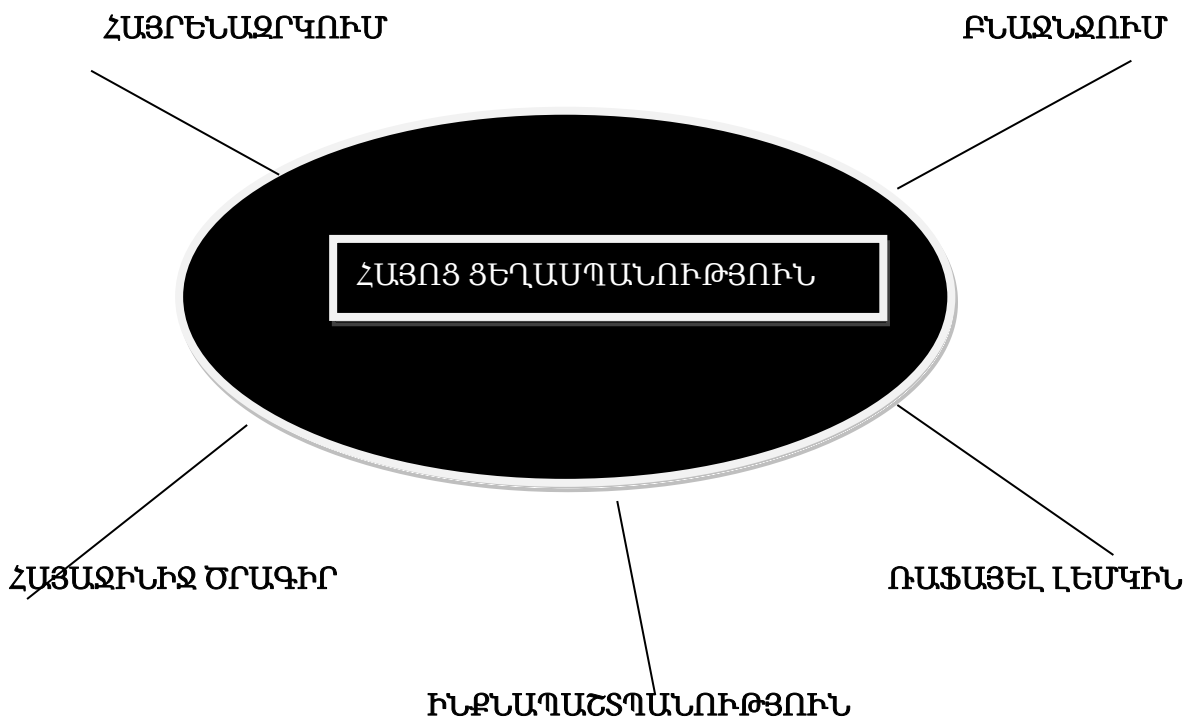
ա) Խթանում,

բ) Իմաստի ընկալում,

գ) Կշռադատում:

ԽԻԿ համակարգը հանդուրժողականություն, դիմացինին լսելու, ասածը հասկանալու կարողություններ է ձևավորում, նպաստում մտքերն ազատ և անկաշկանդ արտահայտելուն, ինչպես նաև զարգացնում է սովորողների ստեղծագործական մտածողությունն ու երևակայությունը

Առաջին՝ Խթանմալ փուլում անհատական որևէ առաջադրանք է տրվում կամ խմբային քննարկում է անցկացվում, որի ընթացքում նպատակ է դրվում վերհանելու սովորողների գիտելիքները, կարծիքները կամ անձնական փորձը այդ թեմայի շուրջ: Մեր դեպքում այն կարելի է անցկացնել մտազրոհ վարժության միջոցով՝ օգտագործելով Հայոց ցեղասպանություն բառակապակցությունը:

Եթե ուսուցիչը հանձնարարել է գրել այս թեմայի շուրջ, լավ կլինի որ ինքն էլ գրի, աշխատի սովորողների հետ: Այսպես վարվելով՝ ուսուցիչը հոգեբանորեն շատ կարևոր խնդիր է լուծում. աշակերտն սկսում է ուսուցչին ընկալել իբրև գործընկերոջ, բացի դրանից՝ ավելի է կարևորում հանձնարարությունը: Երբ բոլորը կարդան իրենց գրածները, ուսուցչի գրածը կծառայի որպես օրինակելի խոսքի նմուշ: Խթանման փուլում չկան ճիշտ և սխալ մտքեր, կան տեսակետներ և կարծիքներ, որոնք բոլորն էլ հարգալից վերաբերմունքի պիտի արժանանան:

Շատ կարևոր է այս փուլում նաև, որ ուսուցիչը երեխաների հետ միասին կարողա ան ձևակերպում տալ **Ցեղասպանություն եզրույթին**: Երբ բոլորն արդեն արտահայտվել են, սկսվում է հաջորդ՝ Իմաստի ընկալման փուլը: Այս փուլում կարելի է ձևակերպել հետևյալ հարցերը և դասապրոցեսը կազակերպել հետևյալ հարցերի շուրջ՝

Ինչո՞ւ իրագործվեց Հայոց ցեղասպանությունը:

2. Քանի՞ շրջափուլով իրագործվեց Հայոց ցեղասպանությունը կամ Հայոց Մեծ եղեռնը:
3. Ովքե՞ր էին այդ հայաջինջ ծրագրի հեղինակները:
4. Քանի՞ փուլով իրագործվեց բուն՝ 1915 թվականի ցեղասպանությունը:
5. Նշե՛ք եղեռնի զոհ դարձած հայ մտավորականների անուններ:
6. Ի՞նչ կասեք բուն ցեղասպանության 3-րդ փուլի մասին:
7. Մարդկային անդառնալի կորուստներից բացի էլ ի՞նչ կորուստներ կրեցինք:
8. Համատարած սպանդի ու բնաջնջման մոայլ ֆոնին արդյո՞ք կար առկայծող, աղոտ նշմարվող փրկության հույս:
9. Ո՞ր շրջաններում մղվեցին ինքնապաշտպանական կռիվներ:
10. Ինչպե՞ս մեկնաբանեցին Հայոց ցեղասպանությունը օտարները.

❖ ՀԵՆՐԻ ՄՈՐԳԵՆԹԱՈՒ,

❖ ՖՐԻՏՅՈՖ ՆԱՆՍԵՆ,

❖ ԱՆԱՏՈԼ ՖՐԱՆՍ,

❖ ԱԼԲԵՐՏ ԷՅՆՇՏԵՅՆ:

Այնուհետև կարելի է երեխաների հետ կատարել քառաբաժան վարժություն ը

<p>ինչ գիտեի ?</p> <p>Գիտեի, որ թուրքերը մեզ կոտորել են</p>	<p>ինչ իմացա ?</p> <p>20-րդ դարի առաջին ցեղասպանությունը հենց հայերի ցեղասպանությունն է, երբ հայ ժողովուրդը հայրենագրկվել է</p>
<p>ինչպես կարող եմ օգտագործել?</p> <p>Պետք է պահանջել և հասնել ոչ միայն միջազգային հանրության կողմից ցեղասպանության ճանաչման, այլև Թուրքիայի կողմից:</p>	<p>ինչ եզրակացություն արեցի</p> <p>Պետք է դասեր քաղել և նայել առաջ</p>

Կշռադատման փուլում կարելի էրեխաներին կենտրոնացնել հետևյալ հարցերի վրա.

Օ Քո կարծիքով՝ ո՞րն էր Հայոց ցեղասպանության ամենատրեքզական փուլը:

Օ Շարադրի՛ր Քո մտահոգությունները մարդկային և մշակութային ահռելի կորուստների մասին:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Աշխատությունը գրելու ընթացքում հանգեցինք հետևյալ եզրակացությունների.

- Պատմության գլխավոր խնդիրը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի կրթելն է, ակտիվ, հասարակական ստեղծագործելու ընդունակ, սկզբունքային՝ պաշտպանելու իր դիրքերը, ընդունակ է մասնակցել ժողովրդավարական ինքնակառավարմանը, պատասխանատվություն զգալով Հայաստանի և մարդկային քաղաքակրթության ճակատագրի համար,
- Պատմության դասը արդյունավետ կազմակերպելու համար հարկավոր է դասապրոցեսի ընթացքում կիրառել նորարարական մեթոդներ, որոնք ավելի կիսթանեն երեխաների մտածողությունը
- Ցեղասպանության թեմայի ուսուցման մյուս կարևոր առաքելությունը կանխարգելումն է: Ցեղասպանության կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումներն իրականում շատ ավելի լայն են և ունեն դրսևորման ավելի մեծ դաշտ ունեն:
- հանրակրթական դպրոցներում ցեղասպանություն թեմայի պարտադիր դասավանդման դեպքում նոր սերունդը պարզապես չի կարող հաղորդակից չլինել իր պատմական անցյալին:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Դավթյան Ռ., Պատմության դասավանդման ձևեր և մեթոդներ, <https://old-lib.amedu.am/resource/11659> /վերջին մուտք՝ 27.09.2022/,
2. Նաջարյան Ք., Հայոց ցեղասպանության թեմայի դասավանդման հարցի շուրջ, <Ցեղասպանագիտական հանդես>, 2004, N 2, էջ 127-130:
3. Պատմության և հասարակագիտության դասավանդման ժամանակակից մեթոդներ. Պատմության դասավանդման մեթոդիկայի առարկան և նպատակները Պատմության ուսուցման փուլերն ու գործառույթները, <https://iwbe.ru/hy/british-monarchs/sovremennye-metody-prepodavaniya-istorii-i-obshchestvoznaniya.html> /վերջին մուտքը՝ 26.09.2022/:
4. http://www.un.am/res/UN%20Treaties/III_1.pdf